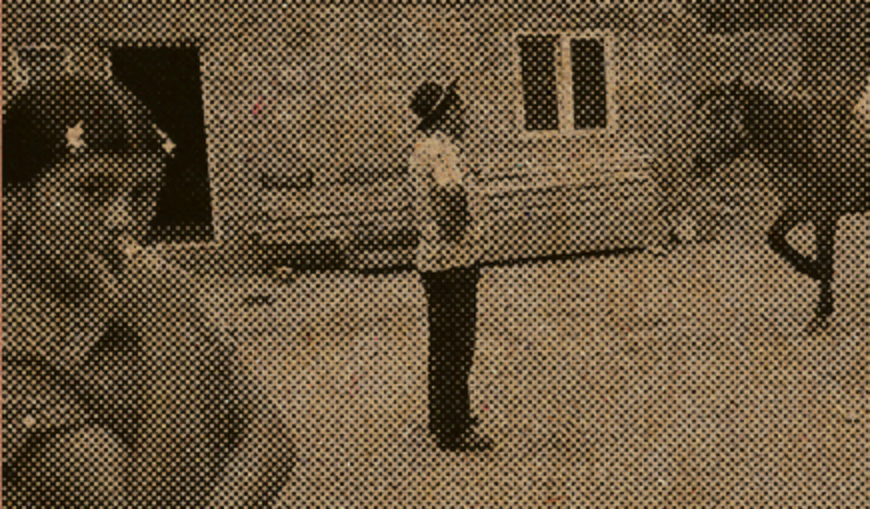

absynt
prekliati/reportéri

Lidia Ostałowska

Cigán je Cigán

Limalo sedí na svojej poduške,
kurča zapíja šampanským
a pozerá sa, ako beží
cigánsky život.

~~absynt~~

Lidia
Ostałowska
Cigán
je Cigán

Prekliati reportéri
Absynt 2015

*Romkovi Kwiatkowskiému
z Osvienčima ďakujem
za potulky po svete Cigánov.*

Copyright © by Lidia Ostałowska. 2000
Z polského originálu Cygan to Cygan (Czarne, 2012)
Preklad: Lýdia Ostrowska
Redakcia textu: Miron Pukan
Jazyková úprava textu: Martina Ivanová
Dizajn, návrh obálky a sadzba: Pavlína Morháčová

Vydavateľstvo Absynt, 2015
www.absynt.sk

ISBN 978-80-971823-2-8

Limalo hľadá skutočných Cigánov

Poľský Cigán ide do Rumunska. Chce vidieť dedinky Transylvánskej nížiny a zísť na dno cigánskej biedy. Lebo možno v tejto krajine hladu prekypuje život, za ktorým smúti. Možno tam ešte Cigán ľúbi Cigána. Limalo sa vyberá do Sibiu. Tam býva cigánsky monarcha Ion Cioabă. Je obľúbencom rumunského prezidenta. U viedenských zlatníkov si kráľ objednal kilogramovú korunu, potom sa vybral na cestu po hlavných mestách sveta. Prijala ho dokonca aj anglická kráľovná.

– Napľujem mu do ksichtu, – zahľási Limalo.

Cigán je Cigán. Maďarský učiteľ, moldavský pastier, filozof zo Slovenska, krajčír z Čiech – všetci sú bratmi. Tak si myslí Limalo. Chce, aby v tejto rodine bolo miesto pre žobráka. Ide a po návrate má v pláne povedať: „Rumunské Cigány biedne sú, ale poctivé. Ja som tam bol.“

Cigánske územie v Comăna de Jos je na okraji dediny. Od zastávky sa ide pozdĺž obchádzok, ktoré patria gadžom, čiže cudzím. Ich domy sú zelené alebo žlté, vymaľované už dávno. Rolety zatiahnuté. Bližšie k hrádzi stoja obydlia Cigánov. Dajú sa rozpoznať po stopách na omietke, meter od zeme. Nahromadená voda sa prelieva rok čo rok. Cigánske domy boli donedávna menšie než rumunské. Teraz k nim pristavili nové izby a okná zadebnili doskami. Cigáni tu nie sú. Odišli po žobraní do Poľska. Zostalo iba niekoľko rodín. Na poslednom dvore pred hrádzou stojí stolička. Na stoličke poduška, aby bolo mäkké. Na poduške Limalo.

Limalo je Kelderáš. To je skupina cigánskych kovo-tepcov. Pochádzajú z Valašska a Moldavska. Boli tam

nevoľníkmi bojarov ponúkanými na predaj. Rumunské slovo *robi*, čiže nevoľník, tam dodnes znamená Cigán. Nevoľníctvo bolo zrušené v polovici predchádzajúceho storočia. Krátko nato sa masy oslobodených Cigánov posúvali na západ a na sever. Najprv sa objavili v Haliči a potom aj na iných poľských zemiach. Mnohí zostali. Medzi nimi predkovia Limalovho otca.

Limalo má pri Varšave vilu s vežičkou, rodinu, podniká. Pred niekoľkými dňami nasadol na vlak; potom sa terigal autobusmi, aby si odpočinul na poduške v Comăna de Jos. Tu bola vychovaná jeho matka.

– Mama do smrti nosila červenú sukňu.

Limalo sa narodil krátko po vojne. Žil v tábore, chodil s matkou žobrať po dedinách, veštiť. Niekedy gazdovia huckali na nich psov (dodnes má na zadku jazvy), ale zvyčajne vyťahovali grošík. Matka kupovala papier a ceruzky.

– Učila ma čítať a písať po rumunsky. Rozprávala, ako žijú tamojší Cigáni.

Rodnú obec už neuvidela. Keď v šesťdesiatych rokoch gadžovia z celej strednej a východnej Európy zabránili Cigánom kočovať, Limalovi starí rodičia sa utáborili niekoľko desiatok kilometrov od Comăny. Limalo ich navštívil s matkou. Bol ešte veľmi mladý. Spoznal Sofiu. Tak sa zaľúbil, že kradol v Poľsku, len aby do Sedmohradska priviezol prstienky. Odsedel si za tie čačky, nekradne. Sofiu si zobral ďaleký príbuzný a Limalo rozbehol obchodovanie s kobercami. Pomohla mu sestra z Nemecka. Oženil sa a už má vnučku.

Pred tromi rokmi na Limalovu vilu blízko Varšavy zaklopal mladý rumunský otrhanec. Zasušlal: – Posjeua ma Sofia, moja mama, som Danciu.

Limalo podľa cigánskych obyčajov pobožkal Dancia na ústa, nakrmil ho, napojil a obliekol. Našiel mu prácu načierno.

Po Danciovi prišli ďalší Cigáni z Rumunska, po nich ďalší. Prosili, aby ich prijal na niekoľko nocí. Kázal žene

ustlať posteľ, vyprázdniť chladničku. Žiadal, aby im prichystala super jedlo. Aby si v jeho dome každý žobrák líhal do bielych naškrobených obliečok, a niekedy ich nocovalo niekoľko. Musela kvôli nim bežať do lekárne, vpúšťať do kúpeľne deti s všami. On ich strihal. Vysvetľoval žene: – Rumunské Cigány nie sú vinné, že sedia na betóne a strácajú svoju česť. Zavinil to ich život.

Žena sa prisťahovala pred rokom.

Limalo cestou do Transylvánie opakuje:

– Ony sú chudobné, ale poctivé. Mali by ste netajiť, čo tam uvidia vaše oči.

Dvor bez trávy v Comăna de Jos, poduška. Limalo za sviatočne prestretým stolom. Oproti nemu muži: Truli, Goca, Calo. Ženy: Marcella, Tereza a Eva – rozfukujú uhličky v ohni, miešajú niečo v hrnčeku, potom stoja pri popukanej žltej stene.

Prvý, kto pricestoval do Poľska, bol Truli. Hneď po decembrovej revolúcii (1989). V podstate sa tam vôbec nechystal, chcel do Nemecka. Stále chce.

– Keby mi dneska dali vízum, tak nechám tento stôl v Comăne, klobásu aj vodku.

Skúšal prejsť zelenú hranicu, nevyšlo to. Ale presvedčil sa, že aj v Poľsku sa dá zarobiť. Brnkol susedom z Comăny.

Išli autobusmi, lebo je to lacnejšie. Bez groša, bez znalosti jazyka. Docestovali do väčších miest. Cez zimu spali na stanicích, v lete popri stanicích, na trávnikoch. Tíkla ich polícia, bili skíni, obťažovali pijani, preháňala ich železničná polícia. Našli si bezpečnejšie miesta na smetiskách, pod mostami. Tam dávny cigánskym spôsobom budovali chatrče, bývali ako dedovia. Vyhrabávali diery do zeme a stavali konštrukciu z haluzí povytínaných v riečnej hústine alebo v parkoch. Dedovia pokrývali chatrč látkou, ktorú dokážu upriať z baranej priadze rumunskí gadžovia, alebo oblepovali chatu hlinou zmiešanou s konským lajnom. Teraz musela postačiť kartónová lepenka, debničky

od mandarínok, zdrapy asfaltovej lepenky, kúsky preglejky. Kalderáši, ktorí nezabudli na svoj kovotepecký fach, hľadali na smetiskách, pri depách plechové sudy od ropy. Z každého urobili dve pece. Domy mali už poľské, niekedy len o niečo horšie ako rumunské. Bývali v nich niekoľko mesiacov. Ráno sa vychystali do práce. Vychádzali skupinovo, nesúc si rekvizity: deti na prsiach, barly, biele slepec-ké palice, tmavé okuliare. Vracali sa za súmraku, obložený vrecami. Boli v nich háby, staré topánky, nahnité banány, polámané hračky. A aj lopaty, páčky, bandasky, sväté obrázky, zodraté koberce, kúsky látky na stužky.

Mnoho z týchto poľských darov je v Comăne.

Po niekoľkých rokoch začali hraničiari v Medyke robiť problémy – posielali preč rodiny s deťmi nezapísanými do pasov.

Marcella, Truliho žena: – Učila som dcérky. Hovorili za mnou: „Som hladná“, „Pani dobrý“, „Pani, daj“, hladkali nohu alebo ruku. Nosia mi desať mariek na deň.

Truli: – Za Ceaușesca sme makali v kolchozoch a továrňach. Tuná v okolí je cementovňa, tehelňa, celulózka. Vyhodili nás po revolúcii, keď všetko robili súkromne. Ani pozemky nám nedali, najímajú nás gadžovia.

Marcella: – Ja viem, že v Poľsku deti trpia. Ale živia sa aj dospelých. Preto tu chodia oblečení, majú čo jesť, spia v posteli a niektorým rodičia kupujú aj televízor.

Takže keď si colníci v Medyke zažiadali úplatok (sto mariek na detskú hlavu), Cigáni zaplatili. Mali marky, šetrili na opravu vodou zaplavených domov a na tehly. Rozhodli sa – zostaneme v Poľsku dlhšie. Zostávali tí z Comăna de Jos a z iných dedín. Ovládli námestia a ulice, schodiská, schody pred kostolom, bazáre, čerpacie stanice. „Pani dobrý. Pani daj.“

Poľskí gadžovia o nich nič nevedeli. Ako žijú tu, ako tam? Útočia? Kradnú? Možno prenášajú choroby? Nevedeli, čo cítia, hľadiac na ich špinavé deti, na matky trasúce sa

v handrách, pričupené na chodníkoch. Zlosť? Znechutenie? Triumf? Strach? Ale vedeli, že s tou armádou treba niečo urobiť. Každý rok v Poľsku kočovalo dvetisíc rumunských Cigánov. Každému pri vstupe kázali ukázať päťsto mariek. Tým, ktorí zostávali dlhšie, pečiatkovali pasy.

Cigáni ich pečiatky volajú *ferbuto* – zákaz vstupu na rok.

Calo, Terezin muž: – Rumuni majú súkromné autobusy. Berú tovar na kšefty, aj nás. Prídu do Brašova alebo sa stretávame v dedine. Šoféri berú stopäťdesiat mariek na osobu, ale poznajú ľudí na hranici. A *ferbuto* nemá zmysel.

Calo stavia dom. S rodinou nažobral za štyri roky dvanaštisíc mariek.

– Kedysi sme boli chudobní, dnes žije každý z peňazí a pre peniaze.

Strop mu robí tesár – gadžo. Akurát prišiel na obed, no a Limalo nalieva vodku.

– Nico, vrav, prečo Rumuni nemajú radi Cigánov?

Nicolae: – Lebo chodia po žobraní a my nič, sme chudáci.

Calo: – Nesťažuj sa. Máš dvadsať akrov zeme a náradie. Za strechu ti platím.

Nicolae: – Myslíš, že mi je tak dobre? Rád by som si nechal narásť bradu, nasadil cigánsky klobúk a šiel, ale s kým.

– Ja ťa vezmem, – vraví Calo.

Nicolae sa vykrúca, že je pristarý.

Gica, to je niečo iné, tridsiatnik po maturite, Rumun. Bez brady, ale v klobúku. Keď Gica videl, že Cigáni nosia do Comăna de Jos fajnové peniaze, poradil sa so ženou a cementovňu nechal tak. Išiel do Tarnova. Päť dní nepil, nejedol, nefajčil. Na šiesty stretol známych z Comăny. Cigáni ho vyučili remeslu. Napríklad: na získanie cigy treba k ústam priložiť prsty a povedať: „Cigar, cigar.“ Po roku Gica rozšíril chalupu a zobral k sebe ženu a deti. Znovu ubehol rok. Gica kúpil používanú daciú a pri tej príležitosti vodičský preukaz od Limalovho známeho.

Gicova žena po poľsky: – Varšava, Zabrze, Katowica, Tarnovo, Krakovo, Tarnovské hory... Hó! Živíó!

Limalo sedí na svojej poduške, zapíja kurča šampanským a pozerá sa, ako beží cigánsky život. Sú tu deti, umazané, bez gatí, zasoplené. Musel vyzerat takisto – *limalo* znamená po cigánsky soplavý. Deti ťahajú na dvor starý kočík. Sú tu ženy, prikladajú na oheň. Nie takto si ich tu predstavoval. Prečo si do vrkočov nevpletajú stužky? Nosia po niekoľko sukni, ale prečo to nie sú červené sukne, kalderáške? Keď sa na Evinu sukňu hľadá cez svetlo, vidieť nohy. Milé, ale tak by to nemalo byť, lebo ženy od pásu dole sú pošpinené. Dobré, že nosia aspoň zástery, ochraňujúce pred zneuctujúcou mocou tela, že dbajú na misky: osobitná pre ne, osobitná pre mužov, ešte iná na nohy, na tvár, na pranie, na oplachovanie mäsa a fazule.

Limalovi bratrance dvíhajú štamperlíky, rozlieva Gica. Ten gadžo sa asi zasedel naddlho. Dobré je žiť v zhode, no Cigán musí byť Cigánom. Zostanú sami. Bratrance sa pýtajú na novoty. Rodiny sa roztrúsili – matka v Rumunsku, otec na cestách, decko v Poľsku. Tým v Poľsku vybavuje Limalo nocľahy v robotníckych ubytovniach a kontakty na bazároch, aby žili ako ľudia, zarábali namiesto žobrania. Chodí s nimi po lekároch, po úradoch, po autobazároch, ochraňuje pred deportáciou, zachraňuje z väzenia. Za posledné tri roky vytiahol z väzenia niekoľkých zatknutých za krádeže a rozbroje.

Rozpráva bratrancom, čo sa komu v Poľsku pritrafilo. To je cigánska pošta, je náhradou za listy, telegramy, telefóny. Informuje, ako si radia kalderáške rody. Čo u Ciuraróvcov? Sedia pod Štetínom. A Cerhara? Boli vo Varšave, ale museli sa presunúť do Sliezska, lebo ich tam naháňali Piculoši. Buboroza? Špekuluje, ako obyčajne, snaží sa dostať k pašovaniu do Ruska. A čo sa deje tu, v Comăne?

Zle, Limalo. K ujkoví Gocovi prišli štyria Baburozovci, mali nože. Povedali, že je to *romano kris* – cigánsky súd.

Lebo Goca sa akurát vrátil zo žobrania. Vytiahli starú záležitosť – vraj kedysi pri predaji koňa Gocov otec oklamal Cigána. Kázali mu napraviť škodu a vzali opäť sto mariek. Belan na trhu vo Făgărașe stretol Burburozu z Bukurešti. Ako chytráčil a vystatoval sa! Hovoril, že sa nikoho nebojí, lebo je v organizovanej rumunskej mafii. Limalo, oni nie-lenže gadžov okrádajú. Oni rabujú u Cigánov!

A čo u Sofie?

Sám vidíš, Danciu sa vrátil z Poľska a ona ho nám poslala sem. Sedí v Comăne tretí mesiac, skrýva sa pred vojenčinou. Všetci vieme, že si na vojne neporadí. Sofia chce, aby si ho vzal do Poľska.

Ráno. V poslednom dome pred vodnou hrádzou povstávali Cigáni z brlohov a postelí. Je tam trochu tmavo, lebo okná sú malé. V prítmí vyzerá izba útulne. Koberce zakrývajú popukanú podlahu, praskliny na stenách. Rozodratú tapetu zakrýva svätožiara Panny Márie. Zo šnúry pod plafónom zbierajú ženy sukne, zalievajú kávu. Danciu si chystá najlepšie oblečenie. Biela košeľa, mokasíny, čierne nohavice. Diera na nohaviciach. Marcella ju zašívá ružovou nitkou.

Rozlúčka. Gocov strýc vtíska pokrvnému do kešene dvesto mariek, Eva vzlyká, Limalo si prezerá Danciov pas. Je *ferbuto*.

Dvor kričí po cigánsky.

Limalo neskôr vysvetlí: – Danciu o tom nič nevedel. On je ako veľké decko. Skoro vôbec nečíta.

Keď bol Danciu malý, v noci s ním Sofia išla na pole kradnúť kapustu. Nieкто ich nachytal a matka utiekla. Danciu až do svitu ležal vo vyoranej brázde. Odvtedy sa po nociach budí s krikom.

– Nesmelý je. Iný než iné Cigány.

Dvor utícha. Danciu stojí so sklonenou hlavou.

Na čo teraz myslí Limalo? Určite sa na nich všetkých hnevá, tak ako na svoje staré poľské tetky, keď spolu pozerajú

televíziu. Tetky nechápu, kážu si všetko prerozprávať. Niekedy to odmieta. Myslia, že to z premúdrelosti, a škľabia sa:

– Takýže si ty múdry? Zjedz moju pizdu. Zjedz mi nohy.

A možno sa zlostí na seba. Načo pred tými Cigánmi robil zo seba silnejšieho, než je? Teraz s ním počítajú. Má si priznať prehru? Alebo si spomína, ako uňho zaklopal Danciu, ako ho napojil a nakrmil, ako si ho obľúbil.

Limalo sa ozýva krátko po cigánsky, túli chlapca a spolu vychádzajú na cestu.

Pre Cigána je cesta školou. Limalo má osem tried, a stále sa učí: vo vlakoch, v autobusoch, na zastávkach, v kaviarňach, na úradoch aj v obchodoch. Rozpráva. Býva kupcom, novinárom, diplomatom, muzeológom, pašerákom, profesorom. Len aby sa nenudil a aby sa čo najviac dozvedel. Niekedy sa zapletá do vlastných klamstiev, a tak vypukne zvada. To nič, lebo je v nej vášeň, hnev, riziko, strach.

Kým sa Limalo dostal do Comăna de Jos, bral lekcie. *Țigani* – po rumunsky Cigán. Imbecil, primitív, švindliar, špiavec, smrad, pojebanec, darebák, leňoch. Nadávka. Cigán – po rumunsky *Rom*. Rómov je tu dva a pol milióna. Osemdesiat percent žije v núdzi; viac ako polovica dospelých nemá prácu; viac ako polovica nečíta, nepíše; viac ako polovica detí sa neučí; každé tretie dieťa umiera. Rómovia majú plné občianske práva, inteligenciu, súkromnú rozhlasovú stanicu, vydavateľstvo, zástupcov v obciach, na ministerstvách, v parlamente a 50 združení. ROM – skratka od názvu Romania v pasoch. Bola zavedená pred dvomi rokmi. Rumuni protestovali. Cigáni tiež. Žiadali, aby slovo „Róm“ bolo zmenené na „Rrom“. Kedysi sa šepkalo, že Ceaușescu je Cigánom. Dnes sa tak hovorí o prezidentovi Iliescovi.

Tri štvrtiny Rumunov priznávajú, že nenávidia Cigánov. Od roku 1989 sa uskutočnilo tridsaťsedem incidentov etnického pôvodu. Zmizlo trinásť Cigánov. Koľko Rumunov utrpelo, nevedno.

Cesta je školou, teraz sa dal na cestu Danciu. Košeľa, mokasíny, nohavice zalátané ružovou nitkou a marky od Gocovho otca, to je všetko, čo si zobral. Dáva pozor na svojho majstra. A Limalo: „Leť po pivo, leť po cigarety.“ Danciu letí a vracia sa, Limalo zúri: – Zaobchádzam s ním podlo, ale on to dovoľí. V Poľsku chce Limalo stvoriť z Dancia chlapa.

Ale najprv sa tam musia dostať. Cestujú do Făgărașu. Banka: počítajú peniaze, časť menia na levy. Pošta: telefóny. Hneď vedľa pošty je bazár. Trhový deň, pred bránou zaprášené dacie, vozy. Medzi bežnými koňmi taký, ktorý patrí Cigánovi – na postrojoch má červené ozdoby. Limalo sa pretláča davom. Vidieť pestré blúzky, červené sukne. Obyčajne začína rozhovor takto:

– Buďte šťastní! Z ktorých Cigánov ste? – Tých možno spoznať po farbách: Kalderáši. Potom sa určuje rod, hľadajú sa spoloční známi.

Danciu mlčí. Limalo keca a keca. Keď sa rozídu, vysvetlí:

– Poznám ich z Poľska. Tie Cigány sú mi dlžné pár mariek. Dohodli sme sa na troch dňoch.

Reštaurácia. Limalo objednáva bravčový rezeň, Danciu rybu. Lenže spomalený čašník sa mýli. Danciu sa s neistotou pozerá na príbor, lebo nikdy nejedol vidličkou a nožom, a rozhoduje sa: vidlička. Hovorí s ústami plnými rezňa:

– Tá ryba nemá ani kosť! Je lepšia ako mäso.

V takých dedinách ako Comăna sa jedáva dvakrát za deň. Ráno kukuričná múka uvarená nahusto – mamaliga, no a pred večerom fazuľová polievka. Cez leto paprika, paradajky, v zime údená slanina zo svíň zabitých na sviatky. A pri príležitosti osláv kura.

Ulica vo Făgărașe. Danciu stojí ako vrytý do zeme, ukazuje prstom:

– Černoch!

Hotel. Strieborné kvety na ružovom pozadí, to je tapeta alebo sú namaľované? Danciu hľadá na steny, obzerá si biely nábytok, radiátor, ohmatáva lak na podlahe. Volá

Limala do kúpeľne, pýta sa, ako používať sprchu. Lima-
lo mu káže oprat' košeľu. Danciu ju poslušne drhne, berie
podaný vešiak, vešia košeľu na priečku pod ramienkom.
Limalo sa zlostí:

– Nie tak!

Danciu obracia vešiak a znovu robí to isté.

Transylvánia: chladné rána, hory v mrakoch, rieky –
ženy perú piestami, cesty – furmanky na drevených kole-
sách s kovovými obručami, svine, dobytok. Domy z krav-
ského lajna, z kameňa, z tehly pozliepanej hlinou. Polička
ako záhradky.

Nové rumunské skúsenosti – vlastníctvo. Po večeroch
polia stráži mestská garda, aby nezmizol ani len kukurič-
ný klas.

Cigánsky osud – útek. Kedysi pred vyhnanstvom, ši-
benicou, upálením, dnes pred hladom. Do Bukurešti, ale
to je ešte príliš blízko. K hranici. Cez Ukrajinu, Maďarsko,
Čechy, Slovensko, Poľsko do Nemecka. Do Francúzska, Ta-
lianska. Do Škandinávie a Švajčiarska. Ako vtedy, keď po
zrušení otroctva húfy rumunských Cigánov ovládli Euró-
pu. V Berlíne padol múr, vo Varšave a v Prahe boli voľby,
Sovietsky zväz neexistuje. Ale oni o tom nič nevedia, trasú
sa v handrách na chodníkoch veľkomesta. A keď zodvihnú
zrak, vidia neóny.

Limalo: – Tie rumunské Cigány sa strácajú. Niekedy sú
po krk v blate a v tej hodine, v tej minúte ku mne natáhu-
jú ruku. Mám ich pritlačiť tak hlboko? Buď ich už nechám
v blate, alebo keď môžem, tak ich vytiahnem. Nie vždy za
peniaze. Pán Boh to všetko vidí.

V Porumbacu sa pýtajú Limala na cestu do Indie.

Starý Petre: – Môj dedko a dedko môjho dedka sa narodi-
li v Porumbacu. A tak si mysleli, že sú odtiaľ. Poznajú tú de-
dinku, pokiaľ im pamäť siaha. Kedysi bývali v zime a v lete
v stanoch. Robili hrnčeky, podkúvali kone, chodili na pole

s kosou. Nechýbali im peniaze. S gadžami žili ako v rodine. A teraz im gadžovia hovoria, aby sa vrátili tam, odkiaľ prišli.

Cigáni opustili Porumbacu iba raz. Bolo to v štyridsiatom druhom roku. K ich stanom podišli žandári, kázali sa baliť. Hovorili: „V Besarábii každá rodina dostane zem a bývanie.“ A tak Cigáni zapriahli kone, vzali deky, hrnčeky, zlaté mince, podušky. Po troch mesiacoch zastavil tábor na poľane. Žandári nechali Cigánom iba to, čo mali na sebe. Zakrátko sa oblečenie zmenilo na handry poobkrúcané okolo bedier. Boli na Ukrajine zajatej Nemcami – fašistické Rumunsko riešilo cigánsku otázku. Pracovali v kolchozoch, boli chorí na týfus, jedli kvaku.

Petro: – Moji bratia a rodičia zomreli od hladu. Rodičov som zviazal za nohy, ťahal. Pochoval som ich nie veľmi hlboko.

Elizabeta: – Môjho brata a švagrinú rozstrieľali pre dve cibule. Mali malé dierky v chrbte, ale veľké diery vpredu. Brat šesť hodín držal vnútornosti na rukách. Neprajem zmijsť, hadom, aby prežili to, čo ja.

Na Ukrajine zmizlo tridsaťpäťtisíc rumunských Cigánov. V roku 1944 sa do Porumbacu vrátila hŕstka.

Elizabeta: – Rumuni nás nakrmili, obliekli. Delili sa, čo kto mal. Niekedy dali aj koňa. Tešili sa, že znovu sme.

Po vojne spoločne prežívali biedu, strach.

Trajan: – V obchode boli iba sušené ryby. A Ceaușescu mal zlatú váhu na váženie mäsa a zlaté závažia.

V tých časoch inak žili cigánske priedomia. Mladí muži pri starších mlčali, ženy sa nepriechli s mužmi, hladný dostával lyžičku mamaligy. Orgány dohliadali na dávne práva. V Temešvári – tam sa začínala revolúcia – Maďari, Rumuni, Cigáni spoločne vyšli na ulicu. Ale to bolo poslednýkrát.

Masio: – Gadžovia nám závidia naše trofeje.

Sú to trofeje z najcennejších, najvzácnejších kovov. Pricestovali do Rumunska s Cigánmi, kolujú medzi nimi

stáročia. Nedali si ich vziať. Na svadbe rodičia dávajú trofeje neveste. Ako záväzok. Ak ju muž nechá, jeho rodina dar stráca.

Gadžovia radia Cigánom, aby sa po šiestich storočiach vracali, odkiaľ prišli.

Petro: – Kde je to tá India? Dá sa tam kúpiť trofej od Cigánov?

Zo všetkých žien v Porumbaci je najpohostinnejšia jemne usmiata, škulaťavá Mária. Pozýva do nového domu, otvára skriňu, ukazuje stoh červených stúh, šatiek, sukní. Vyťahuje široké kalderášske pásy, vyšívané mužove košeľe.

– Skús, – nabáda uchváteného Limala.

– Dáš mi takú košeľu?

Mária vysvetľuje, že sú drahé a odmieta. Ale zdvorilo sa pýta: – Možno kávu?

Zarobila si v Poľsku. Bola tam s mužom Trajanom. Synček nechali s babkou, aby nevynechal školu. Synček má deväť rokov. Je zasnúbený. Snúbenica rastie v Arpase, bohatéj dedine niekoľko kilometrov odtiaľto. Dostane od rodičov výbavu – desaťtisíc mariek. Cigáni z Arpasu nechodia po žobraní. Obchodujú s koňmi, dobytkom, požičiavajú Rumunom peniaze na percentá. Je dobré priženiť sa do Arpasu. Dvojročná Eva – Trajanova sesternica – slovo už dalo slovo. Budúci svokor už chystá kilo zlata, strieborný dar aj desať miliónov lei.

Mária sprevádza po cigánskom Porumbacu. Tí si už postavili dom, tí robia studne, tí stavajú pec. Tu sú nové stajne a stodoly. A tu parcely kúpené od gadžov. Limalo si sadá, úslužná Mária kladie deku na lavicu a striehne na prahu domu. Pomaly sa schádzajú muži. Obradné „buď šťastný“, potom zisťovanie rodu. Nachádzajú spoločných pokrvných a známych. Počuli o Limalovi.

Danciu beží po pivo. Sami svoji, Kalderáš a Kalderáši.

Cigánska pošta: prerozprávania, kto utiekol od ženy, kto sa rozpil, kto urobil svadbu, kto umrel. Škandály. O tri

dediny ďalej Cigán Buzea načapal ženu, ako ho podvádza. Nemal chuť od nej odísť, ale musel. Je nečistá. Rodina by sa bridila u nich piť a jesť. A Jordahe – z inej dediny – mal podozrenie, že mu žena nasadila parohy. Chcel sa jej zbaviť. A tak jej ho vložil do úst, no a ona súhlasila, hoci vedela, aká je hrozba. Jordahe to roztrúbil. Žena zostala sama. Rodina ju niekedy prijíma, ale má pre ňu osobitný uterák a riady. Tie riady umývajú na dvore, voda tečie priamo na zem. Božechráň, aby sa čo i len kvapka dostala do spoločného lavóra.

Trajan: – A vy, Cigány z Poľska, bozkávate baby na piču?

Masio: – Počul som, že sa umývate v tej istej vani. Že máte poschodové domy. Ako to! U nás sa buduje nízko, aby baba neliezla hore, aby chlap nebol pod ňou.

Trajan: – Kladie sa u vás po svadbe zakrvavená plachta na plot? U nás už nie. Berieme to s vierou. Ak dievčina nemala ešte muža, nie je prebitá.

Limalo vraví, že sa chystá ku kráľovi Cioaby. Cigáni jeden cez druhého:

– Povedz mu, aby nás Burburozovci prestali okrádať. Pre tých, čo sa vracajú z Poľska, organizujú falošné cigánske pojednávania. Chudáci vracajú peniaze bohatým.

Masio: – Oni nám hrozia, aby sme nešli do Poľska po žobraní. Aby Poľsko zostalo im.

Trajan: – V Sighișoare, Brašove, vo Făgărașe Burburozovci hľadajú znetvorené deti bez nôh a vyvážajú ich. Rodičom platia groše.

Limalo: – Viem. To sú banditi. V lete sa skrývajú v kobilách, cez zimu v robotníckych ubytovniach v Ľańcute, v Rešove, v Tarnove. Ale ja to s kráľom nevybavím. Pre mňa je to pán Cioabă. Čo sa ním nepozhovárajú vaši zvrchovaní, bulibáši?

Petro, bulibáš v Porumbacu, práve odišiel na citroene na *romano kris* – cigánsky súd. Rada starších rozhoduje o znečistení, o rozvodoch, rieši majetkové spory, trestá